

GÜNÜMÜZDE YENİDEN ŞEKİLLENEN ŞANLIURFA MEVLEVİHANESİNİN SOSYOLOJİK TAHLİLİ

Celil ABUZER*

Özet

Son günlerde Şanlıurfa'da, "Kasım Hafız" önderliğinde "Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği" altında Mevlevi Dergahının yeniden faaliyete başladığına şahit olmaktayız. Bu faaliyetler çerçevesinde; "Kasım Hafız" önderliğinde yeni bir dini grubun oluştuğunu da görmekteyiz. Şanlıurfa'da yeni bir oluşum olan "Kasım Hafız" önderliğindeki bu dini grubu; ortaya çıkışı, toplumsal ortamı, lideri, grup bireylerinin hem birbirleri ile hem de toplumun diğer katmanları ile olan ilişkisi, amaç ve faaliyet alanları açısından Din Sosyolojisinin verileri ışığında incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Anahtar kelimeler: Şanlıurfa Mevlevihanesi, Kasım Hafız, Dini Grup, Din Sosyolojisi.

SOCIOLOGICAL ANALYSIS OF MAWLAWIHANE OF SANLIURFA (SANLIURFA MAWLAWIHANESİ) WHICH

Abstract

Recently, in Sanliurfa, under the leadership of "Kasım Hafız" a newly established association, Cultural Association of Sanliurfa Mawlawihanesi, restarted its activities. To this effect, a new religious group were formed under the leadership of "Kasım Hafız". Using the methodology of sociology of religion, this newly established religious community needs to be studied in terms its emergence, the environment in which it emerged, its leader, the group members' relationship both with the fellow members and the other classes of the society, its activities and aims.

Keywords:

Mawlawihane of Sanliurfa, Kasım Hafız, religious Community, Sociology of Religion.

* Arş. Gör. Dr., Harran Ün. İlahiyat Fak. Din Sosyolojisi Anabilim Dalı.

Giriş

İnsanın topluluk içerisindeki davranışını, insanlar arası etkileşimi inceleyen, insan topluluğunun doğasını, maksadını anlamaya çalışan, toplumların doğuş, gelişme ve değişimini araştıran Sosyoloji Bilimi¹ bize, yaşadığımız toplumu tanıma fırsatı verir. İçinde yaşadığı toplumu tanımadan insana ait verileri (sorunları, bilgi, düşünce ve projeleri) açıklamak² zor gibi gözükmektedir.

Bu bağlamda, Sosyolojinin bir alt dalı olan Din Sosyolojisi de, temel olarak kendisine din – toplum etkileşimini konu edinir.³ Dini gruplar bu anlamda Din Sosyolojisinin önemli inceleme alanlarından birini oluşturur.⁴ Bir dini grubun yapısı, ortaya çıkışı, gelişmesi, lideri, toplumsal çevresi, grup bireyleri arasındaki ve kendi dışındaki ilişki biçimi, dünya algılamaları, toplumun diğer kurumları ile olan bağları, amaçları⁵ Din Sosyoloğu için vazgeçilmez konulardır. Her dini grup ortaya çıktığı toplumsal çevre ile etkileşim içerisinde.⁶ O çevre tanınmadan grubu anlamak oldukça güçtür.

Bu çerçevede, Şanlıurfa’da son günlerde “Kasım Hafız” önderliğinde “Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği” altında Mevlevi Dergâhının yeniden faaliyete başladığına şahit oluyoruz. Bazı milli ve dini törenlerde genç Semazenlerin icra ettikleri “sema ayinleri,” törenlerin halkın en çok dikkatini çeken bölümleri olmaktadır. Bu bağlamda sema gösterileri, dini ve ulvi boyutundan öte folklorik bir görüntüye bürünmüş geleneksel - kültürel çerçevede toplumsal öge halini almış gibi anlaşılabilir. “Mevlana Haftası Kutlamaları”nın resmi tören protokolüne dahil edilmesi, Kültür Bakanlığının faaliyetleri arasında yerini alması bu anlamda önemlidir.

Bu çerçevede, biz de bu çalışma ile Şanlıurfa’da yeni bir oluşum olan “Kasım Hafız” önderliğindeki bu dini grubu, ortaya çıkışı, toplumsal ortamı, lideri, grup bireylerinin hem birbirleri ile hem de toplumun diğer katmanları ile olan ilişkisi, amaç ve faaliyet alanları açısından Din Sosyolojisinin verileri ışığında incelemeye çalıştık.

Araştırmamızı yaparken “katılımcı gözlem” ve “görüşme” metodundan yararlandık. Sosyal bilimlerde gözlem ve görüşme bilimsel işlemlerin her aşamasında başvurulan bir araç ve araştırma sürecinin onuz olumsuz öğeleridir.⁷ Gözlem, bir şeyi iyi anlamak için onun kendi kendine meydana çıkan türlü belirtilerini gözden geçirmektir, belli bir kimse, yer, olay, nesne, durum ve şarta ait bilgi toplamak için belirli hedeflere yöneltilmiş bir bakış ve dinleştirmedir. Gözlem tekniğinin en önemli özelliği, gözlenenlerin kendi doğal ortamları içerisinde bulunmasıdır. Birçok davranış

¹ Samuel Koenig, **Sosyoloji Toplum Bilimine Giriş**, Çev: S. Sucu, O. Aykaç, s. 1, Ütopya Kitabevi Yay. İstanbul, 2000.

² İsmail Doğan, **Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, s. 12, Sistem Yay. İstanbul, 2000.

³ Joachim Wach, **Din sosyolojisi**, Çev: Ünver Günay, s. 35, İfav Yay. İstanbul, 1995.

⁴ İzzet er, **Din Sosyolojisi**, s. 8, Akçağ Yay. Ankara, 1998.

⁵ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, s. 54, insan Yay. İstanbul, 1998.

⁶ Hans Frayer, **Din Sosyolojisi**, Çev: Turgut Kalpsüz, s. 64, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1964.

⁷ Muzaffer Sencer, **Toplum Bilimlerinde Yöntem**, s. 63, Beta Basım yayım, İstanbul, 1989.

ancak bu şekilde objektif olarak belirlenebilir. “Katılımcı gözlemci,” gözlenenlerle birlikte olup, onların arasına katılır ve onlardan biri gibi davranır.¹

Bu çerçevede, biz de araştırmamızın verilerine temmuz – ekim - 2007 tarihleri arasında yer yer katılımcı gözlem tekniği ile, yer yer de görüşme ve mülakat tekniğini kullanarak ulaşılmaya çalıştık. İncelenen konunun dini bir grup olması bizi daha dikkatli olmaya sevk etmiş ve bir araştırmanın güvenilirliğinin büyük ölçüde objektifliğe bağlı olduğunun bilinci ile, çalışmamız boyunca objektiflik ilkesinden ayrılmamaya azami derecede önem verdik.

Araştırmamız; “Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği”nin Kurulması ve Amacı, Derneğin Manevi Mimarı Olarak “Kasım Hafız”ın Hayatı, Kişiliği, Karizması, Bir Dini Grup Olarak “Kasım Hafız Grubu”nun Kendi Aralarındaki ve Grup Dışındakiler İle Olan İlişkileri, Faaliyetleri ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır.

Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği'nin Kurulması ve Amacı

Şanlıurfa Mevlevihanesini yeniden canlandırmak üzere; “Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği,” “Kasım Hafız” (Kasım Sezer) önderliğinde üç-beş gayretli insan tarafından 2004 yılında kurulmuştur. Şanlıurfa Valiliği tarafından Tarihi Mevlevihanenin restorasyonunun yapılma kararının alınması “Kasım Hafız” ve arkadaşları üzerinde etkili olmuş, günümüzde Şanlıurfa’da faaliyetini tamamen bitirmiş olan Mevlevihaneyi ve Mevleviliği yeniden canlandırma noktasında bir arzu uyandırmıştır. “Kasım Hafız” ve arkadaşları aslında Mevleviliğe yabancı değillerdir. Seyahat etmeyi çok sevdiğini söyleyen “Kasım Hafız”; zaman zaman Konya başta olmak üzere, Gaziantep gibi bazı illerdeki Mevlevi Derneklerini ziyaret etmiş, bunların faaliyetlerini yerinde görmüştür. Bu seyahatler kendisinde Mevleviliğe olan ilgi ve alakanın daha da artmasına neden olmuştur.

Bu bağlamda, kendisine; derneği kurma ve Mevleviliği canlandırma noktasında herhangi bir manevi işaret alıp-almadığını sorduğumuzda; arkadaşları ile birlikte bir sohbet esnasında Mevleviliği konuşurken, kendilerinin de itibar ettikleri farklı yerlerdeki üç tane zatın peş peşe telefon ederek Şanlıurfa Mevlevihanesinin aktif hale getirilmesini istemelerini, kendilerini bu konuda teşvik etmelerini, manevi bir işaret olarak algıladıklarını ve bundan sonra da 2004 yılında “Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği”ni kurduklarını ifade etmişlerdir.

Derneğin yedi kurucu üyesi ile birlikte bugün yüze yakın üyesinin olduğunu belirtmektedirler. Bunların genel profilini; ortalama otuz beş yaş grubundan oluşan ve meslek olarak da esnaf olan, ekseriyet itibarıyla eğitim düzeyi ilkokul ve lise seviyesindeki genç, aktif kişiler oluşturmaktadır. Bu anlamda derneğin resmi

¹ Niyazi Karasar, **Bilimsel Araştırma Yöntemi**, s. 156 – 158, Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara, 1995.

başkanlığını Mehmet Kömürcüoğlu adında otuz beş yaşlarında genç bir esnaf yürütmektedir. Ayrıca; Şanlıurfa Mevlevihanesinin 1956 yılında Şanlıurfa'da vefat eden son Şeyhi Hasan Efendi'nin İstanbul'da ikamet etmekte olan oğlu Ahmet Asef Döner'in de derneğin kurulmasında kendilerine destek verdiğini ve bu şahsı "Onursal Başkan" olarak gördüklerini, bu şahısla irtibatlarının devam ettiğini, zaman zaman buraya gelip kendilerini ziyaret ettiğini de ifade etmişlerdir.

Derneğin amacı olarak; başta Şanlıurfa Mevlevihanesini yeniden canlandırmak, topluma Mevlevi kültürünü tanıtmak, bu şekilde özellikle gençlerin ahlaklı, dürüst, dindar, vatanına ve milletine bağlı olarak yetişmelerine katkıda bulunmak, onların toplum huzurunu bozucu sapkın davranışlardan uzaklaşmalarını sağlamak, iyi birer vatandaş olmaları noktasında eğitmek, derneğin temel amacı olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında; yoksulların gözetilmesi, tespit edilen ailelere başta gıda olmak üzere çeşitli yardımların yapılması, küskünlerin barıştırılması, evlenecek olanlara her konuda yardımcı olunması, darda kalan, iflas eden esnafa destek verilmesi de derneğin hizmetleri arasındadır.

Bu çerçevede; dernek, ortaöğretim düzeyindeki öğrencilere yönelik barınacak yerler oluşturmaktadır, şu an bu anlamda elli kadar öğrenciye hizmet verildiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, isteyen öğrencilere dini eğitimin yanında, dernek bünyesinde bulunan "Müzik Salonu"nda müzik eğitimi de verdiklerini ifade etmişlerdir. Diğer taraftan; kendilerinin "Mevlevihane" olarak isimlendirdikleri dernek binasında isteyenlere sema eğitimi verdiklerini de belirtmişlerdir.

Derneğin Manevi Mimarı Olarak "Kasım Hafız"ın Hayatı, Kişiliği, Karizması

Asıl adı Kasım Sezer olan "Kasım Hafız," 1969 yılında Şanlıurfa'da doğmuş, ilkokuldan sonra hafızlık eğitimi almış ve hafız olmuş, hafızlık eğitimi yanında dini ilimler ve özellikle "kıraat" eğitimi almıştır. Lise mezunu olup, baba mesleği "Kunduracı"lığı bir süre devam ettirmiş ve gıda toptancılığı ile uğraşan bir esnafdır. Kendisinin ifadesine göre; hayatı hep tasavvufla iç içe geçmiş, çocukluğunda "Rufai" tarikatına katılmış, "Halilürrahman Dergahı"nda "Kadiri" zikirlerine devam etmiş, askerden sonra da Nakşibendi tarikatına girmiş ve şu anda da Nakşibendi tarikatı yanında Mevleviliği de bir taraftar olarak devam ettirdiğini belirtmiştir.

"Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği"nin manevi mimarı "Kasım Hafız"dır. Resmi olarak derneğin başkanlığını yürütmemesine rağmen, esas derneği idare eden kendisidir. Arkadaşları kendisine tam bir bağlılık içerisinde. Sosyal ve aktif kişiliğe sahip olup, birebir insani ilişkilere çok önem vermektedir. Kendisine yeni bir tarikat mı kurduğunu veya herhangi bir tarikata bağlı bir "Halife" veya "Şeyh" mi olduğunu sorduğumuzda "Kasım Hafız"; yeni bir tarikat kurmuş olmayı veya "Şeyh" olmayı kabul etmemektedir. Kendisinin "muhabbet ehli" olduğunu, insanları çok sevdiğini, bu nedenle insanlara hizmet etmekten zevk aldığını belirtmiştir. İnsanlar arasında kafir olsun, Müslüman olsun, sarhoş olsun kumarbaz olsun, dindar olsun hiçbir ayırım yapmadığını, bu anlamda her insanı da değerli

bulduğunu belirtmiştir. Kendisindeki bu insan sevgisinin, insanları kendisine yönelttiğini ifade etmiştir.

Bu bağlamda, her ne kadar “Kasım Hafız,” kendisinin “Şeyh” olmadığını söylese de; cübbesi, sarığı, uzun sakalı ile klasik Şeyh görüntüsü vermekte, uzun boyu, iri cüssesi kendisine karizmatik bir kişilik kazandırmakta ve heybetli bir görünüm sağlamaktadır. Arkadaşları üzerinde bu fiziki yapısının da önemli bir etki yaptığını düşünmekteyiz. O kimilerinin “Hafız Abi”si, kimilerinin baba anlamında “Babo”su, kimilerinin de dede anlamında “Dedo” sudur. Grup arasında birbirlerine karşı hitap tarzı genelde böyledir.

Bir Dini Grup olarak “Kasım Hafız” Grubunun Kendi Aralarındaki ve Grup Dışındakiler ile Olan İlişkileri, Faaliyetleri

“Kasım Hafız” ve arkadaşlarının “Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği” etrafında oluşturdukları dini grup; bir yönü ile cemaat görüntüsü verirken, diğer yandan daha çok bir tarikat görünümü içerisindedir. Bilinen anlamda belli bir silsile ile herhangi bir tarikatın devamı olmaması, “Kasım Hafız”ın kendisini “Şeyh” olarak kabul etmemesi daha çok bir cemaat yapılanmasını andırmaktadır. Ancak, kişilik özelliklerinde de belirtildiği gibi; fiziki yapısı ve aralarındaki ilişkiler açısından değerlendirildiğinde, bir “tarikat yapılanması”na benzediğini düşünmekteyiz.

Bu bağlamda; “Kasım Hafız”, aralarındaki ilişkiyi “dostluk, arkadaşlık ve kardeşlik ilişkisi” olarak belirtse de; grup üzerinde tam bir liderliği söz konusudur. Üyelerin kendisini bir “Şeyh” gibi gördüklerini, aslında kendisinin de bir “Şeyh” gibi davrandığını gözlemledik. Yanına gelen grup üyelerinin elini öpmesi, kendisinin de bu duruma pek itiraz eder görünmemesi, hükmeder tarzındaki konuşma tarzı, üyelerin tam bir teslimiyet içerisindeki görünüşleri, daha önce de belirtildiği gibi “Babo”, “Dedo”, “Şihım” gibi ifade biçimleri, zaman zaman toplu olarak “zikir” toplantıları yapmaları, bize daha çok kendine has yeni bir tarikatmış izlenimi vermektedir. Şanlıurfa’nın içerisinde bulunduğu bölge itibari ile, otorite ve hiyerarşiye dayalı geleneksel aşiret yapısına bağlı toplumsal geçmişinin olması ve yer yer bu yapının sürdürülüyor olması da “Kasım Hafız” ve arkadaşları arasındaki ilişkiyi anlamamızı kolaylaştırmaktadır.¹

Bu çerçevede, daha önce de ifade edildiği gibi; “Kasım Hafız” ve arkadaşlarının oluşturduğu grup; otuz beş - kırk yaş arası, çoğunluğunu meslek olarak esnaf sınıfının oluşturduğu, eğitim seviyesi ilkokul ve lise düzeyindeki bireylerden oluşmaktadır. Birbirleri ile olan ilişkiler hasbi, candan bir görünüm arz etmektedir. Gerek üyelerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde ve gerekse, “Kasım Hafız” ile olan ilişkilerinde sıcak ve sıkı bir diyalogun olduğu göze çarpmaktadır. Aralarında her hangi bir problemi, sıkıntısı olan kişilerin gelip problemlerini, sıkıntılarını “Kasım Hafız” ile paylaştıklarını, “Kasım Hafız”ın da onları bir ciddiyet içerisinde dinleyip, onlara nasihat ettiğini,

¹ Salih Aydemir, *Şeyh-Mürîd İlişkisiyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat “Şanlıurfa-Kadiri-Şeyh Sodey ve Mürîdleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması”*, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), s.7, Ankara, 1998.

sorunun çözümü için neler yapılması gerekiyorsa onu yapmaya çalıştığını, sorunu olan kişi de oradan ayrılırken üzerinden büyük bir yük kalkmış rahatlığı ile ayrıldığını gözlemledik. Tabi ki bu durum “Kasım Hafız”ın üyeler üzerindeki liderliğini pekiştirmektedir.

Grup, içine kapalı olmayıp, kendi dışındaki insanlarla da diyalog içerisinde olduklarını, bu anlamda bir ayrım gözetmediklerini, diğer tarikatlarla, dini gruplarla ve toplumun bütün katmanları ile işbirliği içerisinde olmaya çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Örnek olarak, “Kasım Hafız”; yakın bir zamanda bir “taziye” nedeniyle “Cemevi”ne gittiğini, oradaki insanların acılarını paylaştığını, hatta gittiğinde saz ile acısını dile getiren bir “ozan”a eşlik ettiğini ifade etmiş ve “Cemevi”ne daha sonra hediyeler gönderdiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda, zaman zaman kendisinin kumar oynanan, içki içilen mekanlara davet edildiğini ve kendisinin de bu davetlere icabet ettiğini belirtmiş, buralardaki sohbetlerinin neticesinde, bir çok insanın bu tür olumsuz alışkanlıklardan vazgeçerek namaz kılmaya başladığını ve hatta hacca gittiklerini ifade etmiştir. Kendisine yanına gelenlere ve arkadaşlarına neyi tavsiye ettiğini, herhangi bir tarikatın dersini mi verdiğini sorduğumuzda, bize; belli bir tarikat dersi vermediğini, ancak, başta ibadetler ve yasaklar olmak üzere İslamın temel ilkelerini, Hz. Peygamber (s.a.)’ın ve İslam büyüklerinin örnek ahlakını tavsiye ettiğini, dünya ve ahiret mutluluğunun ancak iyi bir Müslüman olmakla sağlanabileceğini telkin ettiğini söylemiştir.

Öte yandan, grubun toplanma merkezi olarak, kendilerinin “Mevlevihane” olarak isimlendirdikleri dernek binası olmakla birlikte zaman zaman evlerde de bir araya gelmektedirler. Bu toplantılarda sohbetler yapılmakta, sohbet esnasında “Kasım Hafız”ın kendisi de olmak üzere sigara da içilmekte, Şanlıurfa’da yaygın olan “sıra gecesi” geleneği tarzında yemekler, ikramlar olmaktadır. Özellikle “Mevlevihane”de olmak üzere; zaman zaman toplu zikirler de yapılmakta, tasavvuf müziği ve sema eşliğinde “meşk”ler icra edilmektedir. Ayrıca kendi üyelerinin düğün merasimlerini de arzu edilmesi durumunda “Mevlevihane”de yaptıklarını belirtmişlerdir. Bu anlamda, kendi hanım ve kızlarından oluşan bayan cemaatlerinin de olduğunu, bunlar arasında küçük kızların oluşturduğu bir semazen grubunun bulunduğunu, düğünlerde, merasimlerde bu grubun bayanlar arasında “sema” gösterisi yaptığını da söylemişlerdir. Davet edildikleri takdirde, hiçbir fark gözetmeksizin bütün düğün, mevlid, toplantı, resmi veya gayri resmi törenlere iştirak edip buralarda da sema gösterisi icra ettiklerini bu gösterilerden dolayı da hiç kimseden bir ücret talep etmediklerini, bu işi Allah rızası için dini bir zikir amaçlı yaptıklarını ifade etmişlerdir. “Sema”nın son zamanlarda sadece folklorik bir öge olarak görüldüğünü, bu anlayışın yanlış olduğunu ve “sema”nın insanı Allah’a yaklaştıran bir yol olduğunu ifade etmişlerdir. Gerçekten de, İslam tasavvuf anlayışında “sema”; bütün tarikatlar tarafından insanı Allah’a yaklaştıran ve yükselten bir araç olarak görülmüştür.¹

Diğer taraftan, grup, “Mevlevihane”de zaman zaman yemek davetleri vermekte, özellikle ramazanda iftar geleneğini sürdürmektedirler. Bu davetlere isteyen herkes

¹ Süleyman Uludağ, **İslam Açısından Musiki ve Sema**, s. 357, Marifet yay. İstanbul, 1999.

rahatlıkla katılabilmekle birlikte genellikle de derneğin faaliyet binasının bulunduğu “Haşimiye” esnafı çırağıyla, ustasıyla bütün çalışanlarıyla katılmaktadır. Bu yemek toplantılarına özel misafirler de davet edilmektedir.

Şanlıurfa'nın da içerisinde bulunduğu Güneydoğu Anadolu Bölgemizin geleneksel toplum yapısına bağlı olarak; aşiretçilik ve kan davası gütmeye gibi özellikler yer yer devam etmektedir. Bu gibi sorunların çözümünde toplumdaki “hatırı sayılır kişiler” önemli rol üstlenmektedirler.¹ Bu çerçevede; “Kasım Hafız”ın da Şanlıurfa ve çevresinde benzer olaylarda problem çözücü olarak aktif olduğunu gözlemledik. Bu anlamda, kendisi ve arkadaşları, bize kendilerinin çözmüş oldukları bu tür bazı olaylardan örnekler de anlatmışlardır.

Sonuç

Sonuç olarak; Şanlıurfa'da “Şanlıurfa Mevlevihanesini Yaşatma ve Kültür Derneği” etrafında, başında “Kasım Hafız”ın olduğu yer yer tarikata benzeyen ancak bazı yönleri ile tarikattan ayrılan kendine özgü yeni bir dini grup oluşmuştur. Bu grup, dernek çatısı altında Şanlıurfa'da bir sivil örgüt gibi faaliyet göstermektedir.

Bu anlamda, darda kalanın, yoksulun, maddi manevi sıkıntıya düşenin yardımına koşmakta, küskünlerin barışmasında, kan davalarının, aşiret anlaşmazlıklarının çözümünde etkin olmaktadır. Özellikle Şanlıurfa gençliğinin zararlı alışkanlıklardan, sapkın davranışlardan uzaklaşması noktasında, onları sema ile, tasavvuf müziği ile etkileyerek eğitmeye çalışmaktadır. Bütün bu faaliyetler için tasavvuf müziğinin “sema”nın ve “Mevleviliğin” bir araç olarak kullanıldığını ifade etmişlerdir.

Bu faaliyetlerindeki amaçlarının sadece Allah rızası olduğunu, hiçbir faaliyetleri karşılığında kimseden belli bir ücret talep etmediklerini ve bütün faaliyetlerinin kendi üyelerinin maddi destekleri ile finanse edildiğini belirtmişlerdir.

¹ Celil Abuzer, **Sosyal Değişme ve Din İlişkileri (Şanlıurfa Örneği)**, OMÜ. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora tezi), s. 10, Samsun, 2003.

Kaynakça

- Abuzer, Celil, Sosyal Değişme ve Din İlişkileri (Şanlıurfa Örneği)**, OMÜ. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora tezi), Samsun, 2003.
- Aydemir, Salih, Şeyh-Mürîd İlişkisiyle Belirlenmiş Cemaat Şekli Olarak Tarikat "Şanlıurfa-Kadiri-Şeyh Sodey ve Müridleri Üzerine Yapılan Bir Din Sosyolojisi Araştırması"**, A.Ü. Sos. Bil. Enst. (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.
- Doğan, İsmail, Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar**, Sistem Yay. İstanbul, 2000.
- Er, İzzet, Din Sosyolojisi**, Akçağ Yay. Ankara, 1998.
- Fruyer, Hans, Din Sosyolojisi**, Çev: Turgut Kalpsüz, Ankara Üniv. Basımevi, Ankara, 1964.
- Günay, Ünver, Din Sosyolojisi**, İnsan Yay. İstanbul, 1998.
- Karasar, Niyazi, Bilimsel Araştırma Yöntemi**, Araştırma Eğitim Danışmanlık Ltd., Ankara, 1995.
- Koenig, Samuel, Sosyoloji Toplum Bilimine Giriş**, Çev: S. Sucu, O. Aykaç, s. 1, Ütopya Kitabevi Yay. İstanbul, 2000.
- Sencer, Muzaffer, Toplum Bilimlerinde Yöntem**, Beta Basım yayım, İstanbul, 1989.
- Uludağ, Süleyman, İslam Açısından Musiki ve Sema**, Marifet yay. İstanbul, 1999.
- Wach, Joachim, Din sosyolojisi**, Çev: Ünver Günay, İfav Yay. İstanbul, 1995.